

ΟΙ ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΑΝ ΟΡΓΑΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΩΡΟΛΟΓΙΟΥ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Εισήγηση-ομιλία Αχιλλέα Κυρ. Κοντοσταθη στο Συνέδριο
καθηγητων του Πανεπιστημίου HARVARD και του Κολλεγίου
Αθηνων για τη Στοιχειώδη Εκπαίδευση απο τις 3 ως τις 9
Σεπτεμβρίου 1976

Κυρίες και Κύριοι,

Θα παραβω την παράδοση αυτων εδω των συγκεντρώσεων· θέλω να είμαι ο πρώτος που θα αρχίσει την εισήγησή του χωρις να σας αφηγηθει ένα ανέκδοτο· θα αρχίσω αμέσως με κάποιον ορισμο των Μαθητικών Δράσεων:

" Μαθητικες Δράσεις είναι μαθήματα ή προγράμματα, τα οποία εισηγούνται και διοργανώνουν μαθητες με τη βοήθεια Καθηγητων- Συμβούλων και με σκοπο να προσφέρουν στους μαθητες ψυχαγωγία, γνώσεις ή ευκαιρίες για να εκδηλώσουν τα ενδιαφέροντά τους· για τις δράσεις αυτες οι μαθητες δε λαμβάνουν βαθμους. Τα μαθήματα ή τα προγράμματα πραγματοποιούνται τις περισσότερες φορες μέσα στο περιβάλλον του σχολείου και ελέγχονται κατα κάποιον τρόπο απο τη διεύθυνσή του".

Δε νομίζω ότι ο ορισμος αυτος των Μαθητικων Δράσεων είναι πλήρης· μπορούμε όμως απ' αυτον να υποπτευθούμε τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά τους: Πρώτον, είναι μαθήματα ή προγράμματα που γίνονται με πρωτοβουλία των μαθητων. Οι μαθητες θα επιλέξουν το θέμα με το οποίο θα ενασχοληθουν και οι ίδιοι θα δημιουργήσουν τον όμιλό τους και θα εγκρίνουν την εγγραφη νέων μελων χωρις καμία υπόδειξη ή παρέμβαση του δασκάλου· οι ίδιοι θα προκρίνουν τη μέθοδο εργασίας, θα εκλέξουν τον Καθηγητη-Σύμβουλο, τον Πρόεδρο και το διοικητικο συμβούλιο του ομίλου τους. Δεύτερον, δεν πρόκειται να λάβουν βαθμο για καμία απο τις δραστηριότητές τους μέσα στον όμιλο ούτε η επίδοσή τους στα μαθήματα πρόκειται να επηρεάσει τη συμμετοχη τους ή τη θέση τους μέσα σ' αυτον. Τρίτον, η παρακολούθηση του ομίλου απο τη Διεύθυνση του σχολείου είναι διακριτικη και περιορίζεται μόνο να ελέγχει αν η δραστηριότητες του ομίλου περιορίζονται μέσα στα πλαίσια που προσδιορίζουν οι κανόνες του σχολείου. Τέταρτον, ο σκοπος των Μαθητικων Δράσεων ταυτίζεται με το σκοπο της Παιδείας γενικότερα και με το σκοπο της Μέσης Παιδείας ειδικότερα. Ο σκοπος αυτος είναι να βοηθήσει τον έφηβο να ωριμάσει πνευματικα και κοινωνικα, να του προσφέρει τα μέσα και να του δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για να αναπτύξει ως την έσχατη τελειότητά του ό,τι καλο εδώρησε η φύση σ' αυτον.

Αλλά, αν ο σκοπος της Παιδείας και των Μαθητικων Δράσεων

είναι κοινός, η μέθοδος διαφέρει ριζικά. Η σύγχρονη ελληνική Παιδεία και η ευρωπαϊκή γενικότερα επιμένει ακόμη να εκπληρώνει το σκοπό της έχοντας κέντρο σε ολόκληρη τη μέθοδό της το δάσκαλο και το ένα, μοναδικό σχολικό εγχειρίδιο για κάθε μάθημα· οι Μαθητικές Δράσεις έχουν κέντρο το μαθητή και το ανοιχτό βιβλίο του κόσμου. Αυτό σημαίνει ότι η πρωτοβουλία ανήκει στο μαθητή, ότι στόχος δεν είναι πια το δέον που επιβάλλει στα νεότερα μέλη της κοινωνίας των μεγάλων, παρα η επιθυμία και τα όνειρα των νέων ανθρώπων. Για το λόγο αυτό ο Καθηγητής-Σύμβουλος δεν είναι Καθηγητής παρα Σύμβουλος· σε καμία περίπτωση η καθοδήγηση δε δεσμεύει την ελευθερία, την πρωτοβουλία, τον εσωτερικό κόσμο του μαθητή. Καθοδήγηση δε σημαίνει τον υποχρεωτικό ελκυσμό του μαθητή προς την κατεύθυνση που επιθυμεί ο Καθηγητής-Σύμβουλος· καθοδήγηση σημαίνει συναχθοφορία, συμπάρσταση, για να ελαφρώσει ο Καθηγητής-Σύμβουλος το άγχος της προσπάθειας του μαθητή να κατακτήσει το στόχο του.

Έτσι μετακινείται το κέντρο βάρους της Παιδείας από το δάσκαλο στο μαθητή και τα αποτελέσματα από τη μετακίνηση αυτή είναι αξιωματικά:

1.- Τα μαθήματα του σχολείου προσφέρουν ύλη που την επιβάλλουν οι ανάγκες της ζωής των μεγάλων, ανεξάρτητα από τη θέληση και την επιθυμία και την προσωπική κλίση του κάθε μαθητή· οι Μαθητικές Δράσεις προσφέρουν τη δυνατότητα στο μαθητή να ασχοληθεί και να αναπτύξει εκείνο το ιδιαίτερο που κλείνει μέσα του και ό,τι ιδιαίτερα επιθυμεί. Έτσι, επειδή ξεφεύγει από την τυποποίηση που του επιβάλλει η ομοιομορφία του σχολείου, μπορεί περισσότερο ελεύθερα να διαμορφώνει ο ίδιος τη δική του προσωπικότητα.

2.- Το μάθημα μέσα στην τάξη υποχρεώνει συνεχώς το μαθητή να αποχωρίζεται από τον εαυτό του και να στρέφει την προσοχή του στο δάσκαλο, στο συμμαθητή, στον πίνακα· το ίδιο συμβαίνει με την κατ'οίκον εργασία. Το σχολείο όσο περισσότερο αυξάνει τις γνώσεις και τις απαιτήσεις τόσο λιγότερες ευκαιρίες προσφέρει στο μαθητή γι' αυτοσυγκέντρωση, για κάποιον εσωτερικό διάλογο, για κάποια των ένδον ανασκόπηση· επομένως για κάποιαν αυτογνωσία. Οι μαθητικές Δράσεις όμως κάνουν ακριβώς το αντίθετο: ο μαθητής, κι όταν ακόμη βρίσκεται στον δρόμο και συνεργάζεται με πολλούς, δεν είναι εκτός εαυτού, γιατί η δράση του είναι η προέκταση του εσωτερικού του κόσμου, το ανάπτυγμα του εαυτού του, η καλλιέργεια της δικής του προσωπικότητας.

3.- Τα δύο αυτά, η ενασχόληση του μαθητή με θέματα της αρεσκείας του και η συγκέντρωση στον εαυτό του, μεταμορφώνουν το μαθητή σε άλλον άνθρωπο: Πιεζόμενος μέσα στην τάξη από αλλότρια έργα και από ξένους προς τον εαυτό του σκοπούς, αδυνατεί να εκδηλώσει τα χαρίσματά

του· συχνά είναι αποτυχημένος, επειδή το σχολείο δεν προσφέρει ευκαιρίες στα παιδιά με μια ιδιαίτερη κλίση, στις τέχνες ή στις επιστήμες ή στην πρακτική δράση, να εκδηλωθούν. Αυτήν τη διέξοδο δίνουν οι Μαθητικές Δράσεις· ο μαθητής σ' αυτές βρίσκει ισορροπία ψυχής: η επιτυχία του και η αναγνώρισή του από το περιβάλλον του σχολείου σε θέματα που τον ενδιαφέρουν αντισταθμίζουν τυχόν αποτυχίες του σε σχολικά μαθήματα και τον ενδυναμώνουν στην προσπάθειά του να κατακτήσει και ό,τι θεωρεί περιττό και ανιαρό από το σχολικό πρόγραμμα. Οι Μαθητικές Δράσεις τον συμφιλιώνουν με το σχολείο μεταμορφώνοντάς το σε κέντρο επιτυχίας.

4.- Τα πολυπρόσωπα σχολεία είναι σήμερα το χαρακτηριστικό της Παιδείας. Σ' αυτά διοικούν οι κανόνες και όχι οι άνθρωποι· οι μαθητές και οι δάσκαλοι λαμβάνουν εντολές με σημειώματα, χωρίς να τους δίδονται εξηγήσεις μήτε να τους ζητούνται απόψεις. Υπέρτατος νόμος η τάξη, η εύρυθμος λειτουργία, η κάλυψη της διδακτέας ύλης. Ο δάσκαλος είναι υποχρεωμένος να διδάσκει με τον ίδιο περίπου τρόπο, στον ίδιο περίπου χρόνο την ίδια ύλη που πρέπει να διδαχτούν τα παιδιά της ίδιας τάξης σ' όλη τη χώρα. Αυτό εξαναγκάζει το δάσκαλο να προχωρεί στην παράδοση χωρίς να προσαρμόζει τη διδασκαλία του στη δική του προσωπικότητα ή στην προσωπικότητα των μαθητών του· του εμφυτεύει σιγα-σιγα την αντίληψη ότι όλα τα παιδιά στην τάξη του πρέπει την ίδια στιγμή να έχουν την ίδια πνευματική ανάπτυξη, ενώ, βέβαια, θεωρεί ευτράπελο να πιστεύει το ίδιο για τη σωματική τους διάπλαση. Έτσι η τάξη φτάνει σ' ένα διχασμό, που τον επιτείνει η έδρα, τα θρανία, ο πίνακας, το γεγονός ότι ο δάσκαλος μπορεί να μετακινείται μέσα στην τάξη όποτε θέλει προς όποια κατεύθυνση επιθυμεί, ενώ δεν επιτρέπεται το ίδιο για τους μαθητές του. Η τάξη έτσι δεν έχει μήτε αυτονομία μήτε ενότητα. Αλλά οι Μαθητικές Δράσεις μπορεί να επιτύχουν και τα δύο, καθώς δρουν χωρίς το άγχος της ομοιομορφίας, χωρίς τον κίνδυνο των κοινών εξετάσεων, χωρίς την αυθεντία του βιβλίου και του δασκάλου, χωρίς την προσδιορισμένη ατμόσφαιρα της πειθαρχίας. Μπορούν να συμφιλιώσουν το μαθητή με το δάσκαλο.

5.- " Τα μαθήματα πρώτα κι' έπειτα όλα τα άλλα", αυτό είναι το επικρατέστερο σύνθημα μέσα στο σχολείο. Αλλά η νοοτροπία αυτή εξορίζει τη ζωή από το σχολείο· όλα τα προβλήματα της εφηβείας, οι ανησυχίες της οικογένειας, οι αναστατώσεις της κοινωνίας, οι στερήσεις της πείνης, οι ελλείψεις του περιβάλλοντος, ο ρεμβασμός και το όνειρο, που δεν είναι μαθήματα, απωθούνται έξω από τον περίβολο του σχολείου με την ελπίδα πως μπορούν να απελαθούν και από την ψυχή του μαθητή. Μάταιος κόπος. Εκείνα είναι εκεί περισσότερο προσδιοριστικά της μοίρας

του και της ζωής του. Οι Μαθητικές Δράσεις όμως ανοίγουν τα παράθυρα σε όλα αυτά τα θέματα για να εισορμήσουν μέσα στη ζωή του σχολείου· και όχι μονάχα αυτό, παρα τα εισάγουν μέσα σ'ένα περιβάλλον περισσότερο οικείο και φιλικό, περισσότερο φυσικό. Η τάξη με τους συνομήλικες δεν είναι, βέβαια, η ζωή και η οικογένεια· οι όμιλοι των Μαθητικών Δράσεων με τα παιδιά της διαφορετικής ηλικίας είναι πολύ περισσότερο ζωή και πολύ περισσότερο οικογένεια, πολύ περισσότερο φυσικό περιβάλλον. Κι αυτό καταργεί πολλές αποστάσεις που δημιουργεί ή συντηρεί η τυποποίηση του σχολείου, καταλύει τις απρόσωπες σχέσεις μέσα στα πολυάνθρωπα εκπαιδευτικά ιδρύματα του καιρού μας, βοηθεί να μεταδίδεται η γνώση και η πείρα πιο γρήγορα και πιο πειστικά, επειδή μεταγγίζεται από παιδί σε παιδί.

6.- Οι Μαθητικές Δράσεις προσφέρουν μία από τις καλύτερες ευκαιρίες για να προσδιοριστούν με μεγαλύτερη ακρίβεια τα επαγγελματικά ενδιαφέροντα και οι κλίσεις των παιδιών. Η επιτυχία τους στα μαθήματα του σχολείου δεν αντιπροσωπεύει τις πραγματικές τους ικανότητες τις περισσότερες φορές· συμβαίνει κάποτε μάλιστα η επιτυχία αυτή να είναι αποτέλεσμα των αδυναμιών τους: φόβου του δασκάλου, έλλειψης ιδιαιτέρων ενδιαφερόντων, υποταγής άνευ όρων στα κελεύσματα των μεγάλων, φιλοπρωτίας από εγωισμό, κενής βαθμοθηρίας. Η ενασχόληση όμως του μαθητή στις Μαθητικές Δράσεις με ό,τι πολύ αγαπά από καθαρά δική του προαίρεση με τη μέθοδο που ο ίδιος ο μαθητής προκρίνει ^{είναι ο} αποκαλύπτει τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά του, ώστε στο βάθος αυτό να ~~α~~σημαντικότερος οδηγός για τον επαγγελματικό του προσανατολισμό.

7.- Η αντιμετώπιση και η επίλυση μαθητικών ζητημάτων, παράλληλα με την ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή, είναι ένας άλλος τομέας της δραστηριότητας των Μαθητικών Δράσεων. Ο μαθητής συμμετέχοντας σ'αυτήν συνειδητοποιεί τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ατόμου προς το σύνολο και την πολιτεία πολύ περισσότερο από όσο είναι δυνατόν να συνειδητοποιήσει με μόνη τη διδασχά σε ένα ή περισσότερα μαθήματα. Επειδή μάλιστα η μαθητική κοινωνία του σχολείου οργανώνεται κοινοβουλευτικά για να πραγματοποιήσει τους σκοπούς της και ακολουθεί κοινοβουλευτικές διαδικασίες για να προσδιορίσει και να επιτύχει τα αιτήματά της, οι Μαθητικές Δράσεις είναι ένα από τα σημαντικότερα μέσα δημοκρατικής αγωγής στην πράξη. Δε νομίζω πως αυτή η εξοικείωση με τους κανόνες της Δημοκρατίας, αυτή η έμπρακτη δημιουργία δημοκρατικών συνειδητήσεων, μπορεί να θεωρηθεί μικρή προσφορά, ιδιαίτερα μάλιστα στην εποχή μας, όπου και η Δημοκρατία και η ελευθερία έχουν καταντήσει μάλλον ψευδώνυμα των αντιπάλων τους εννοιών.

Ανέφερα μερικά από τα πολλά στα οποία μπορούν να συμβάλλουν οι Μαθητικές Δράσεις στο παιδαγωγικό έργο του σχολείου μετακινώντας

το κέντρο βάρους της Παιδείας απο το δάσκαλο στο μαθητη. Δεν ξεχνω ότι παράλληλα οι Μαθητικές Δράσεις τού αναπτύσσουν την πρωτοβουλία, την υπευθυνότητα, την κοινωνικότητα, τη φιλαλληλία. Αλλά γι'αυτα δεν είναι ανάγκη να επιχειρηματολογήσει κανεις ιδιαίτερα· το αντιλαμβάνεται ακόμη και ο μη ειδικος.

Όμως το πρόβλημα, ποια θέση πρέπει να έχουν οι Μαθητικές Δράσεις μέσα στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα του σχολείου, πρέπει να διερευνηθει.

Οι περισσότεροι πιστεύουν ότι οι Μαθητικές Δράσεις πρέπει να πραγματοποιούνται εκτος σχολικου προγράμματος, στις ώρες των διαλειμμάτων ή μετα το τέλος της σχολικης μέρας ή ακόμη και κατα τη διάρκεια μιας μη σχολικης μέρας. Για το λόγον αυτο τις ονομάζουν και Εξωπρογραμματικές Δράσεις. Αλλα η τοποθέτησή τους έξω απο το Ωρολόγιο Πρόγραμμα δημιουργει πολλές δυσκολίες:

1.- Δίνει πρώτα την αίσθηση, και στα παιδια και στους δασκάλους, πως είναι κάτι περιττο, όχι αναγκαίο και χρήσιμο, πως είναι κατώτερο απο τα μαθήματα γενικα. Έτσι διαμορφώνει μια στάση απέναντι στις Μαθητικές Δράσεις ή αρνητική ή αδιάφορη που μειώνει και τη συμμετοχη και την αφοσίωση σ'αυτες και των μαθητων και των δασκάλων. Αυτο είναι ιδιαίτερα παρατηρημένο στις τάξεις, στις οποίες ο μαθητης αρχίζει να προσδιορίζει το επαγγελματικο του μέλλον· τότε η διάθεσή του γίνεται χρησιμοθηρική· αφοσιώνεται στα μαθήματα που τον προετοιμάζουν για τις εξετάσεις στα Α.Ε.Ι.

2.- Ενισχύει την άποψη πως η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εξορίζοντας απο το επίσημο πρόγραμμά της ό,τι δεν συντελει στην επιτυχία των εξετάσεων για την εισαγωγή στις Ανώτατες Σχολες και στην επαγγελματική αποκατάσταση, είναι μια προπαρασκευαστική βαθμίδα εκπαιδεύσεως για τη βαθμίδα εκπαιδεύσεως που ακολουθει. Έτσι ο μαθητης ωθείται περισσότερο προς τη χρησιμοθηρία και την ιδιωφέλεια· η ολοκλήρωση του εαυτου του είναι κάτι ξεπερασμένο. Απο τις δύο έννοιες που χαρακτηρίζουν εγωιστικά το γένος μας την περίοδο αυτη της ζωης, εννωω το σοφος άνθρωπος, προτιμα να κατακτήσει το σοφος και να αδιαφορήσει για το άνθρωπος, χωρις να καταλαβαίνει πως κανεις προσδιορισμος δεν υπήρξε ποτε χωρις να υπάρξει πρώτα το προσδιοριζόμενο.

3.- Αφήνει άλυτο το πρόβλημα του χρόνου και της διάρκειας της λειτουργίας των Μαθητικων Δράσεων. Συνήθως τα παιδια ασχολούνται με τις Μαθητικές Δράσεις ή σε διαλείμματα ή σε ώρες εκτος σχολείου· αλλα αυτο είναι μια υποκλοπη της ώρας της σχολης τους ή της μελέτης τους. Και οι απαιτήσεις του σχολείου μαζυ με τον κάματο και την καταπόνηση των μαθημάτων απομακρύνει τον μαθητη απο τη δραστηριότητα αυτη ή τον αναγκάζει να συμμετέχει με θυσία.

4.- Προσθέτει ώρες εργασίας στον Καθηγητη-Σύμβουλο που της αφαιρεί και απ'αυτον απο τις ώρες της ανάπαυσής του ή της προπαρασκευης του για τα μαθήματα. Η εργασία του στους ομίλους είναι έτσι εθελοντική· επομένως τα παιδια σπάνια μπορούν να βρουν όσους καθηγητες έχουν ανάγκη για να δημιουργήσουν τους ομίλους που επιθυμουν, με αποτέλεσμα να μειώνεται και ο αριθμος των ομίλων και η δραστηριότητά τους.

Η ένταξη των Μαθητικων Δράσεων μέσα στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα ελαχιστοποιει αυτες τις δυσκολίες: εξισώνει την αξία των Μαθητικων Δράσεων με την αξία των μαθημάτων μέσα στη συνείδηση των μαθητων και των δασκάλων, ενισχύει την αυτονομία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, προσφέρει αρηετο χρόνο και κατάλληλο, κατοχυρώνει τις περιόδους των συνεδριάσεων των ομίλων σαν διδακτικες για τους Καθηγητες-Συμβούλους. Επιπλέον δίνει στο πρόγραμμα κάποια άνεση· ανάμεσα στις βαρειες και συχνά βαρετες περιόδους των μαθημάτων, οι Μαθητικες Δράσεις είναι μία ανάσα σε δρόμο μακρυ και ανάντη, μια ξαλάφρωση απο το βάρος της σχολικης ημέρας που επιτρέπει στο μαθητη να παρακολουθήσει με κάποια άνεση τη συνέχεια του προγράμματος των μαθημάτων και να προετοιμάσει με λιγότερο κόπο τα μαθήματα της επόμενης μέρας. Όσοι έχουν πείρα του φόρτου της εργασίας των σημερινων μαθητων στα σχολεία της εποχης μας μπορούν να καταλάβουν πόσο σημαντικη είναι και αυτη η προσφορα των Μαθητικων Δράσεων στη ζωη του σχολείου.

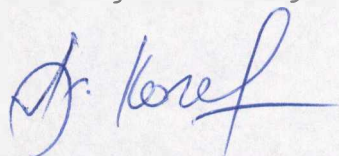
Για τη δικη μου άποψη όμως η μεγαλύτερη προσφορα είναι ότι οι Μαθητικες Δράσεις, αν ενταχθουν οργανικα μέσα στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα του σχολείου και λειτουργήσουν ελεύθερα, μπορούν να χρησιμοποιηθουν σαν την καλύτερη μέθοδο για την ανανέωση της Παιδείας.

Πιστεύω ότι μία απο τις αιτίες που απέτυχαν οι Εκπαιδευτικες Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα είναι και το γεγονός ότι επιβλήθηκαν εκ των άνω και ότι εφαρμόστηκαν ταυτόχρονα σ'ολόκληρη τη χώρα χωρις κανένα προηγούμενο πειραματισμο. Έτσι η Παιδεία άρχιζε απο την αρχη τα πάντα και έχανε τη συνέχειά της. Κι'ακόμη, εκείνοι που μοχθούσαν γι'αυτην, εννω οι δάσκαλοι, όχι μονάχα δεν είχαν προσδιορίσει το είδος και την έκταση της μεταρρύθμισης, δεν είχαν συμβάλει καν στη διαμόρφωσή της, αλλα δεν είχαν εκφράσει ούτε και τις απόψεις των πάνων σ'αυτην· κι'απο την άλλη πλευρα, η αντίδραση όσων επρόκειτο να υποστουν τη μεταρρύθμιση, εννω τους μαθητες, δεν είχε καν υπολογιστει. Μ'αυτον τον τρόπο η μεταρρύθμιση δεν είχε ποτε την ομόθυμη παραδοχη των φορέων της, όρος απαραίτητος για την επιτυχία της.

Οι Μαθητικες Δράσεις όμως μπορούν να ενεργουν σαν ένα πειραματικο σχολείο μέσα στα παραδοσιακα σχολεία προσφέροντας νέες εμπειρίες, νέες αντιλήψεις, νέες λύσεις σε σχολικα και μαθητικα προβλήματα,

πολλες φορές προσφέροντας όχι νέες λύσεις παρα λύσεις σε προβλήματα που η σχολική παράδοση αδυνατεί να ανακαλύψει. Αν βρεθεί κάποια διαδικασία, με την οποία οι πιο επιτυχημένες λύσεις θα εντάσσονται μέσα στο γενικότερο πρόγραμμα όλων των σχολείων της Ελλάδας, τότε το ελληνικό σχολείο θα λειτουργεί, ενώ μέσα στις τάξεις του θα δρα μία μεταρρύθμιση που δεν θα διασπα την ενότητα και τη συνέχεια της Παιδείας, δεν θα θέτει σε κίνδυνο την επιτυχία των μαθητών στις εισαγωγικές εξετάσεις των Α.Ε.Ι., παρα αντίθετα θα ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες του σχολείου κάθε σχεδόν εποχής, επειδή θα είναι μια προσπάθεια ες αεί, ένας πειραματισμός συνεχής που κι'όταν ακόμη δεν θα έχει επιτυχημένα αποτελέσματα, θα τα προετοιμάζει και θα διαμορφώνει την ατμόσφαιρα για να γίνουν παραδεκτά, όσα πειράματα έχουν αποδειχτεί επιτυχημένα στη σχολική πράξη. Το πιο σημαντικό όμως θα είναι ότι η μεταρρύθμιση αυτή θα γίνεται από το μαθητή και το δάσκαλο, δηλαδή εκ των κάτω και εκ των ένδον, δεν θα εισβάλλει μονομίας στη σχολική ζωή παρα θα μπολιάζει το πνεύμα και την πράξη του σχολείου σιγα-σιγα και θα ει-σχωρεί βαθύτερα, μονιμότερα, και θα μεταμορφώνει ριζικότερα.

" Πάσα τέχνη και παιδεία το προσλείπον βούλεται της φύσεως αναπληρουν". Κάθε τέχνη και παιδεία έχει στόχο της να αναπληρώσει τις ατέλειες της φύσης. Επιτρέψτε μου να τελειώσω παραλλάζοντας κάπως τη ρήση αυτή του Αριστοτέλη: στην έσχάτή τους τελείωση οι Μαθητικές Δράσεις έχουν στόχο τους να αναπληρώσουν τις ατέλειες της Παιδείας.

Αχιλλέας Κυρ. Κοντοστάθης